VIDÉKI PÉTER

KEZDEM OTT…

Balássy Fanni: Hol is kezdjem. *Tilos az Á Könyvek, Bp., 2020*

A *Hol is kezdjem* egyik mottója az egyszerre feminista és annak kritikáját is megfogalmazó *Barbie* című film (az idei év eddigi legnagyobb mozisikere) rendezőjének, Greta Gerwignek tulajdonított imperatívusz: „Azt akarom, hogy a lehető legjobb verziója legyél önmagadnak." *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című Kassák-versből válaszmottóként idézett sor („hát igen hm igen / nyilván nyilván") az olvasottságát fitogtató kamasz szemtelen feleleteként is érthető. A 2023-ban többletjelentést nyert paratextus ideológiakritikai művé avatja a 2020-ban megjelent ifjúsági regényt: nem lép be a korszellem által diktált gendernarratívába, miközben humorba ágyazott, megértő kritikával illeti a felnőttvilág (kiégett tanárok, kamaszkorba menekülő szülők, álmodozó apa, realista anya) és a kortársak (fogyókúrázó trendi barátnő, a gólyatábor beavatási szertartásai, üvegezés a házibulin) sztereotip viselkedésmintáit. A *Hol is kezdjem* az ideologikus megközelítések helyett a popkulturális mátrixban való bolyongást, a magaskultúra iránti érdeklődést, a humort és az önreflexiót ajánlja – nem csak – kamasz olvasói számára. Az internetes portálokról ránk zúduló motivációs szövegek („hogyan legyél önmagad legjobb verziója" és „hogyan hozd ki magadból a maximumot") rendkívül nyomasztóak egy kamasz számára. De ha humorral, intelligenciával és megfelelően adagolt öniróniával képes szemlélni egy serdülő saját magát és környezetét, akkor felismerheti, hogy a „legjobb verzió" önmaga. A regény névtelen elbeszélője ezt teszi: az önelfogadás és a helyes önértékelés stratégiáját kínálja egy tanév történetein keresztül.

A novelláknak is tekinthető fejezetek (a fejezetcímek a hónapok nevei) lineárisan és motivikusan kapcsolódnak egymáshoz. Az anekdotikusan pörgő, ismétlődésekkel nyomatékosító, sodró lendületű, élőbeszédszerű történetmesélésben egy fejezeten belül jelen idejű és a kisgyermekkorra visszatekintő elbeszéléseket olvasunk. Az idősíkváltások, miközben megakasztják a klasszikus csattanót, láthatóvá teszik a főszereplő kamaszkori gyötrelmeinek múltbéli mintázatát. A kisvárosi gimnázium kissé túlsúlyos és mindig éhes, nagyon intelligens és a többieknél sokkal tájékozottabb kilencedikes tanulója elvált szülők gyermeke, aki imádja a filmeket, akárcsak az apja. Ő mesél, mintha filmforgatókönyvet írna, miközben értelmezi önmagát, környezetét és a vele történteket. Szokványos sztorik, csalódások, beavatások, megaláztatások, internetes zaklatások, osztálykirándulás, az első mozizás egyedül, az első menstruáció, az első tapasztalatok a halálról, az első házibuli és persze az első szerelem. Látszólag egy szerelmi történetet mesél, valójában a szerelmi szál „csak" a dramaturgiát működteti, a lényeg a történetek kamaszlány-nézőpontból való értelmezése. Az elbeszélő folyamatosan reflektál önmagára, magától értetődően közhelyes és sziporkázóan humoros. A közhelyeket folyamatosan leönti helyzetkomikummal, nyelvi poénokkal, öniróniával, túlzott képzettársításokkal (eufémizál vagy éppen profanizál). A regény humoráról nagyon sokat lehetne szólni (egy-

mástól távol álló minőségek abszurdba hajló ellentétéből eredő poénáradás), legyen elég most egy példa. Az egyik fejezetben találkozik a digitális generációk két nagyon távol lévő nemzedéke, a 1995 és 2009 között született Z generáció és az 1946 és 1964 között született, az internetet idegen nyelvként – ha egyáltalán – elsajátító boomer nemzedék: „Mama hívta kétségbeesetten, és arról érdeklődött, hogyan tud rákeresni a gógléra, vagy mi a teendő, ha nem akar csatlakozni a gép az internethez, pedig direkt az ablakot is becsukta, nehogy kimenjen rajta a wifi." A nagymama olyan tartalmakat posztol unokája idővonalán, amelyek a közösségi médiában szocializálódott kamasz számára cikisek, így kénytelen letiltani kedvenc nagyiját: „Váratlanul felugrott az értesítés, mama megosztott valamit az idővonalamon. Gyűszűnyire szűkült a gyomrom, ráböktem a szarkalábkék ikonra, és szembe találtam magam a rettegett bejegyzéssel: „Messziről elkerül a szerelem? – 10+1 tipp, hogyan csavard el a kiszemelt pasi fejét."

Az, hogy a 80-as, 90-es és 2000-es évek popikonjai (Backstreet Boys, Cyndi Lauper, Gorillaz, Kispál és a Borz stb.) többször azonos elbeszélői idősíkban jelennek meg, elsőre meglepőnek ható anakronizmusnak tűnik. De az élőbeszédet imitáló, a függő beszédet párbeszédekkel arányosan keverő narráció (a címre válaszoló „Kezdem ott…" fejezetkezdő fordulat, a kvázi naplóregény forma) következtében annyira finomhangoltan azonosulunk az elbeszélő kamasz lánnyal, hogy nem zavaró, hanem kifejezetten olvasóbarát ez a játékosság: nemzedékeket képes megszólítani.

A fényképkivágásokkal (Michelangelo Dávid-szobra, a *Sárga tengeralattjáró*, a *With the Beatles* című lemez borítója, Jean Austin-os póló) tarkított sárga könyvborító is ezt a komoly komolytalanságot hangsúlyozza. Ha lehet kortársunk Petőfi, akkor miért ne lehetne kortársa a Beatles egy nagy műveltséganyagot mozgósító szociokulturális környezetben felnövő kamasz lánynak. Hatalmas popkulturális (David Bowie, Metallica, Aretha Franklin, Sepultura stb.) és kisebb mennyiségben az elitkultúrához sorolt műveltséganyag (Tarr Béla, Makk Károly, A hetedik pecsét, Truffaut, Stalker stb.) tárul fel a regényben, melynek főhőse a valóság helyett a kultúrát választja, ami maga is valóság, a kulturális kódok (film, könyv, zene) a főszereplő identitásának építőkövei, nem pusztán illúzió vagy egy filmszerű, élhetőbb világ konstruálása („az életem nem egy film"), hanem annál sokkal több: általuk mesélhetők el az élmények. És általuk mesélhető el az első szerelem is. A rockzenének – nevezetesen a Kispál és a Borz *0 óra 2 perc* című dalának – akkora hatalma van, hogy elkergeti a lány és a fiú szerelmi együttlétét megzavaró medvét, hogy megteremtse a regény egyetlen idilli helyzetét: „Ő mellettem virrasztott, egy könyvet lapozgatott. Lassan feltápászkodtunk, elindultunk a szobák felé. Fel sem tűntek Neki a kertet átszelő, méretes mancsnyomok." A nagy Ő-nek szintén nincs neve: csendes, okos, szép, segítőkész és nagyon sokat olvas. Az egyetlen idilli szituáción kívül azonban az Én és az Ő találkozásai tabukhoz kapcsolódnak. Az orrvérzést tampon állítja el, amelyhez motivikusan kapcsolódik az a jelenet, amikor az elbeszélő által keresett tampon a nagy Ő segítségével lesz meg. Vagy

egy evési versenyen bekövetkező hányás egy gyerekkori emlékhez kapcsolódik, amely a nagy Ő-vel való szerencsétlen találkozásra rímel, miszerint a fiú azért kési le a randit, és jelenik meg büdösen, mert állatorvoshoz kellett vinni a kutyájukat, s az lehányta. Mert az első szerelemben, ha van is idill, bénázás annál több. Semmit ne vegyünk halálosan komolyan, még a halálosan komolyan vett kamaszkori szerelmet sem. Ne legyen dráma: ez a szöveg drámája. Amit viszont nagyon komolyan kell vennünk: kamaszkorunk elbeszélésének esélyét. A kulturális referenciák hálójában az Én identitáskeresése zajlik, de nincs igazából biztos középpont, csak a kulturális emlékezet fluxusa. Az elbeszélői hang hátterében pedig mindig ott pereg egy film (nem a regény!), a *Bridget Jones naplója,* és ott van a film tematikus előzménye, a *Büszkeség és balítélet* című Austin-kultuszregény is, s mindez azt bizonyítja, hogy Balássy Fanni könnyed és szórakoztató hangvétele és fogalmazásmódja nagyon is tudatos választás eredménye. A *Hol is kezdjem* az énkeresés kamaszkori útvesztőit egy rendkívül olvasmányos, a felnőttek számára nosztalgikus, de semmiképpen nem felszínes regényben tárja az olvasó elé.

„HA ÉLETBEN VAGY, ÍRJ!" — „NEM VAGYOK ÉLETBEN, DE ÍROK. PS."

Bánki Éva: Petőfi-vírus. *Kolibri Kiadó, Bp., 2023*

Bánki Éva regényének Petőfi Sanyija egy a budai hegyek alatti barlangrendszerben játszódó történelmi fantasyt ír: hasonlót vagy talán ugyanazt a történetet, amelyet az olvasó is olvas, egy olyan elbeszélést, amelynek Sanyi *valóságos* szereplője. De hogy a regénybeli Petőfi valóban részt vesz-e a kalandokban – önmagunknak ellentmondva azt is kérdezhetjük: *valóságos* szereplő-e –, vagy pusztán az osztálytársak képzelete teremti meg alakját, az elbeszélés második felétől kezdve bizonytalanná válik. Amikor pedig a barlangi kaland során előkerül egy irodalomfüzet, benne a házi feladat kérdésével (*Mit csinálna Petőfi Sándor a XXI. században?*), akkor gyanút foghatunk: a kárpátaljai Petőfi Sanyi talán sosem érkezett meg az angol tannyelvű budai elitgimnázium hatodik osztályába. A regény (meta)fikciós játékterében ugyanis a történelmi tények és valószínűtlenségek egy határozottan jelen idejű horizontból (klímaszorongás, ukrajnai háború, covidjárvány) íródnak. Érdemes megemlíteni, hogy Bánki első regényében, az *Esőváros*ban hasonló módon szerepelteti Petőfi misztikus alakját. Az elbeszélő Torma Imre házi dolgozatként írja meg Petőfi oroszországi kalandjait, amely gesztus az 1919-es tragikus történelmi szituációban a képzelet felszabadító erejét jelképezi.

Bánki egyszerre könnyed és összetett narrációt teremt a naplószerű beszédnek ható belső monológokkal (szabad függő beszéd), amelyekben az osztálytársak vallanak titkaikról, miközben feltárják valódi énjüket, és elbeszélik az új tanuló megjelenése miatt – a személyiségükben és az osztály dinamikájában – bekövetkezett változásokat. A kortárs kiskamasz Petőfi egyszerre valóságos és miszticizált figura: életvidám, optimista, okosan lázadó, szegény, empatikus, lelkileg gazdag, jól kommunikál, mindenkit inspirál, haver, barát, sztár, felbolygató, lenyűgöző, rendkívül gyorsan tanul. És regényt ír. Vagyis hétköznapi szuperhős. Mindenkinek megvan a maga hatástörténete Sanyiról. Mert ő a vírus: a szorongásoldó forradalmár – minden érték megtestesítője, amiért érdemes élni. Anett elbeszélésében a lánglelkű költő XXI. századi alakváltozata – szegény fiú, aki kölcsönlakásban él szüleivel

és öt testvérével – egy angolórán tart előadást példaképéről, Petőfi Sándorról. Sanyi levelet hamisít annak alátámasztására, hogy Petőfi Sándor1849 őszén megszökött az őt Erdélyben fogságba ejtő oroszok elől, hogy később a budai barlangokban leljen menedéket a világforradalomra készülő márciusi ifjak között. És hogy Petőfi valóban egy budai barlangban rejtőzött, arra szerinte az a bizonyíték, hogy a pártszékházat ostromló 56-osoknak a régi 48-asok morzejelekkel üzentek. A fiú még barlangtérképeket is készít, amelyeken nemcsak az 1848–49-es szabadságharc főbb szereplőit és eseményeit rajzolja be, hanem „Tündérország tavát, Iluska kastélyát, az örök szerelem erdejét és az ifjúság kútját is". Mert a világjobbító, forradalmi szándékban minden összekeveredhet mindennel, ahogy az egyik iskolatárs, Miki elbeszélésében utal rá: „Ez a Sanyi egyszerre több világban él, a valóságban és a képzeletben." A tökéletes iskola eminens tanulói valójában a felnőttek képmutató játszmáit tanulják, a megfelelni vágyó kamaszok lelke mélyén szorongások és hazugságok rejtőznek. Egy felnőttek nélküli világról ábrándoznak, miközben mindenkinek megvannak a titkai. Dia apja bántalmazta az anyját, ezért elmenekültek otthonról. Mindig hazudnia kell arról, hogy ők szegények, mert a pénztelenség bizalmatlanságot szül a tehetősek világában**.** Csongor és Hanna szülei gazdagok, és mindig dolgoznak, de ők végtelenül magányosak. A Tesla-rajongó Ottóéi állandóan veszekednek, a tanárok pedig hazudnak róla, ezért a fiú eldönti, hogy nem ebben a világban akar felnőni. A mozgássérült Réka apukája az ő nyomorék állapota miatt hagyta el édesanyját, amiért a kislány a romantikus regények képzelt világába menekül. Berci autista, akit nem fogadnak el a társai, de ő sem saját magát. Miki családjában a politikai nézetkülönbségek miatt senki sem beszél a másikkal. Tomi apját kirúgták a munkahelyéről, anyja haldoklik, a bátyjai pedig drogoznak. A kínai Csen anyukája nem az édesanyja, mert az már meghalt, és ugye a szemünkben minden kínai egyforma. A rendkívül érzékeny, mindig könnyes szemű Dani ikertestvére halála óta folyamatosan szorong. (A halálfélelemmel küzdő fiú hisz a leginkább Petőfi Sándorban: *„Ha életben vagy, írj! Nem vagyok életben, de írok. PS."* Az ő beszámolója a legösszetettebb, és a regény legszebb fejezete.) Látszólag mindenki elfogadja a másikat, valójában mindenkinek megvan a másikról a maga határozott, többször kirekesztő véleménye. Majd megjelenik Sanyi, aki mindent és mindenkit szembesít a hamisággal. „Amit csinál, azt mindig ő csinálja a legjobban, a futást, az úszást, a matekot – de a barátságot, a csavargást, a semmittevést, még a hülyeséget is" – szól Dani elbeszélése. Reményt, hitet, barátságot és – talán ez a legfontosabb – önelfogadást kínál a szorongó, kalandokra fogékony kamasz társak számára. Barlangi kalandot, párhuzamos világokat, ahol régi korok emberei élnek, történelmi útvesztőt – valójában befelé utazást: alászállást a pokolba, a lélek mély bugyraiba. Eldönthetetlen, hogy a barlangi események valóságosak-e, a múlt tényleg megjelenik, vagy – csak részben – a fantázia szüleményei. A barlangot felfedező gyerekek hallucinálnak, maguk sem tudják, hogy a valóságot élik meg, vagy csak a vágyaik és a képzeletük játszik velük. Mert „Sanyi olyan, mint a tükör. Azt látod benne, hogy te milyen ember szeretnél lenni" – észrevételezi a Tomi nevű osztálytárs a barlangi út vége felé.

Sanyi pár hónap után *eltűnik, mint Petőfi a ködben.* Állítólag elutazik a család, de addigra már mindenkiben ott a Petőfi-vírus. Ez utóbbi szólást évfordulós költőnk halálának körülményeire találták ki, mert úgy sikerült eltűnnie, hogy holttestét a mai napig sem lelik. 1849. július 31-én délután három és négy között, a Nagy-Küküllő völgyében, Segesvár és Fehéregyháza között nem volt köd. De miért ne lehetett volna? „De miért vállalta Petőfi a

szókést, kérdezte Sanyi az osztálytól, mint valami színész vagy népszónok. Senki nem felelt, mire ő széttárt karokkal folytatta. A márciusi ifjak, a barátai itt vártak Petőfire a budai barlangokban. Ők, a pesti radikálisok már tudták, hogy nem bírnak az oroszokkal, ám ők azért szép csendesen készültek a világforradalomra. (…) Egy igazi forradalmár nem adja fel. Egy igazi szabadságharcos sohasem öregszik, sohasem békél meg. Ők elrejtőztek a budai barlangokban. Nekik köszönhető, hogy egy forradalmi Buda és Pest rejtőzik a talpunk alatt." A regény tobzódik az elegánsan adagolt romantikus toposzokban, a barlangot elárasztó kék fény a felnőttvilág alóli felszabadulást, a valóban megélt közösséget jelenti a gyerekek számára. A nagy romantikus kalandregények titkos helyszínei (a barlang akár a kincses sziget), a detektívregények zsánerjellemzői (titkos utak és nyomkeresés) és a fantasyk állandósult kellékei (az átjáró, az időkapu és a hozzá kapcsolt párhuzamos dimenzió) egyaránt jellemzik a *Petőfi-vírus*t. A kaland közös élmény: a másik megismerésének és a valódi önelfogadásnak az origója. Bánki Éva játszik a történelemmel, a mítoszokkal, a valóságnak gondolt fikcióval és a fikciónak gondolt valósággal – hasonlóképp, mint a történelmet életté, a történeteket világokká teremtő regényeiben. Ahogy az *Esőváros*ban, az *Aranyhímzés*ben vagy az *Idő*-trilógiában, most egy ifjúsági regény formájában tesz rendet a megélt jelenben, mert az történelem nélkül rettenetes volna. „Történelemnek a megtörtént dolgokról való tudást hívjuk, az eseményeknek azt a sorát, amelyből már kivontuk a rettegést, a bizonytalanságot és a félelmet" – szól a tudós Illighaen egyik fő gondolata a *Fordított idő* című Bánki-regényben. Mert a történelemben mint narratívában az is megtörténhet, hogy Petőfi Sanyiéknál sosem fogynak el a csokigolyók, akármennyit is vesznek belőle. Ahogy nem látszik elfogyni Bánki Éva okos, életszerető és barátságos zsenialitása sem.

AKÁR A MESÉBEN?

Boldog Zoltán: Hagyma és levendula. *Savaria University Press, Szombathely, 2022*

„Nemcsak sírás-rívás hallik a putriban, hanem szívből jövő kacagás is elég. Sőt az is igaz, hogy a szegény ember sokszor nevet, mikor inkább volna oka sírni." Móricz Zsigmond a *Hét krajcár* című novellájának felnőtt narrátora az események részt vevő elbeszélőjeként a gyerek nézőpontjából meséli tovább az aprópénz keresésének szívfacsaró történetét. A madárhoz hasonlított krajcárok játékos és humoros keresése egyszerre fedi el és tárja föl a koldusszegénységben élő család mindennapos küzdelmét. Boldog Zoltán tavaly megjelent *Hagyma és levendula* című verskötetének egyik költeményében (*Gönc*) az anya a Móricz által megrajzolthoz hasonlóan próbálja a mesék világába varázsolni a szegénységet: „Anya azt mesélte, régen ebben jártak a hercegnők, / Csak királynők lettek, és odaadták más / szépségeknek a ruhát."

A szegénység témája tehát nem előzmény nélküli a magyar gyerekirodalmi – vagy a hatástörténetben azzá vált – művekben, míg azonban Móricznál a nincstelenség nyomorúságos tapasztalatába tekintünk be, addig Boldognál egy mai elszegényedő család hétköznapi helyzeteiből kapunk pillanatfelvételeket. Nem azért van ez így, mert a szerző nem vesz tudomást a magyarországi mélyszegénységről, hanem inkább annak a belátásából fakadhat, hogy Móricz műveihez – Móra Ferenc klasszicizálódott *Kincskereső kisködmönd*jét is említhetnénk – olyan morális imperatívuszok és emocionális olvasási és pedagógiai atti-

tűdök tapadnak, amelyekkel csak úgy tud megküzdeni egy szegénységgel foglalkozó kortárs szöveg, ha nem akar annál mélyebbre nézni, mint amit valóban lát, és amit a költészet iránt fogékony olvasó is mindennap tapasztalhat. Egy mai (gyerek) olvasó számára ugyanis már annyira távoli a móriczi, mórai társadalomkép, hogy azt nem valóságként, hanem valamilyen romantikus különlegességként érzékeli. És ez akkor is így van, ha a versekben beszélő kislány empatikus az éhezőkkel (*Kevesük*) vagy a játszótéri padon fekvő hajléktalannal (*Kóc*), hiszen ez a pozíció nem más, mint részvéttel teli kívülállás. A szegénység alsó középosztálybeli változatának lírai megvalósulásához az is hozzájárulhatott, hogy Boldog – a nyilatkozatai alapján – a lányaival együtt írta a verseket, pontosabban a gyerekei a saját környezetükből szűrt élmények alapján reflektáltak a téma különböző szituatív felvetéseire. Megjegyzendő, hogy vizuális jelölőként a nyomorszintű nélkülözés is jelen van a kötetben, mert feltételezhetően több olyan is van a kötetet illusztráló – az Igazgyöngy Alapítvány Művészeti Iskolájában tanuló – huszonvalahány gyerek között, aki mélyszegénységben él.

Boldog a témához jól illeszkedő formára talált a gyermeki nézőpontot megkonstruáló, rímtelen, élőbeszédszerű, svéd típusú gyerekversben, amely a hétköznapi nyelvhasználat költészeti potenciálját felhasználva képes egyszerre nagyon személyes és távolságtartó lenni. Az elbeszélő – egy háromtagú család hét év körüli kislánya – egyes szám első személyben beszél arról az alapvető felimeréséről, hogy szülei hiába dolgoznak, mégis nehezen élnek, vagyis nem engedhetnek meg maguknak sok mindent. Sem biciklit, mert arra gyűjteni kell, sem kistestvért, mert ahhoz rendeződni kell az adósságban úszó család helyzetének (*Tesó*). A kislány monológjaiban a mindennapi megélhetésért való küzdelemmel kapcsolatos reflexiók és a talpon maradáshoz kötődő megoldási javaslatok (szülői észrevételek, félrecsúszások és rátalálások, illetve az ezekhez kötődő gyermeki töprengések) szólalnak meg. A gyerekmonológ nyelvi regisztere az egyéni szóalkotásokból, a frazeológiák és közhelyek szó szerinti értelmezéséből, a szándékosan téves következtetésekből, valamint a gyermekinek tételezett nézőpontból ismeretlen szavak hangzásbeli játékosságából épül fel. Nézzünk néhány egymást erősítő példát. Az egyéni szóalkotásokból, torzításokból (szócsonkítás: szontyolodik-szonty, szóösszetétel: családfőnök, pénznyújtó fal) adódó nyelvi humor az alapja annak a felnőttvilágot értelmező gyerekkódnak, amely a felnőttek frazeológiáit és közhelyeit a szó szerinti értelmezés tartományába helyezi: „(…) az élet / nem egy habostorta. / Szerencse, hogy nem az, / mert akkor azonnal megenném. (…) Sokszor csak legyintett, de egyszer elárulta, / nem jövünk ki a pénzünkből, / ez keseríti el őt. / Nem értettem, hogyan lehet kijönni a pénzből, / mikor éppen a pénz jön ki mindig a falból. (…) Pénznyújtó falat rajzoltam apa szülinapjára, / mert mindig azt szokta kérdezni anyától, / amikor néha veszekednek, / hogy szerinted rajzolom én a pénzt?" (Szonty) Vagy: „Úszunk a hitelben, kislányom (…) Féltem apát meg anyát, / mert nem tudnak úszni." (*Tesó*) A különböző jelentésben használt szavakból pedig ok-okozati kapcsolódást feltételezve téves következtetést von le a beszélő: „apu elszontyolodott, / mert nem tud pénzt rajzolni anyunak." (*Nyugidíj*) A kislány a számára ismeretlen hangzású vagy jelentésű szavakat lecseréli egy hasonló hangzású, de számára ismert jelentésű szóval: „Tati és mami messze lakik, / a dunnán túl." (*Lelelula*); hajléktalan –hajlékony (*Kóc*), és ilyen a nyugidíj is. A szintetizáló, hangulatfestő lelelula a levendulával cseng össze, de önkényesen hozzákapcsolt jelentése (*szakadt*) stigmatizáló, kirekesztő tartalommal társítja.

A motívumok (szonty, lelelulaság, szomorúság, nevetés, hagymalány-levendulalány stb.) és a témák (a pénz és a hiánya: pénzkidobás, hitel, fizetés, nyugidíj, munkahely és a vágy tárgyai: bicikli és kistestvér) előre- és visszautaló hálózata egy egységes, alapvetően lineáris történetet elbeszélő narratívát hoz létre. A fizikai munkából élő szülők egy hitellel terhelt nyolcadik emeleti lakásban laknak kisiskolás lányukkal (*Üzlet, Rend*). Nehezen élnek, nincs autójuk (*Lábbusz*), nyaralni nem mennek (se tengerre, se Balatonra), ruhákat sem vesznek. A kislány a mások által kinőtt „göncöket" hordja, illetve a konyhában tanul, hagymaszagú a füzete, és ezért a barátnőjén, Sárin kívül – aki levendulalánynak nevezi – mindenki kineveti és hagymalánynak csúfolja (*Levendulalány*). A szülők fizetése a hónap közepére elfogy, ezért a szomszédtól kérnek alapvető élelmiszereket (*Nyugidíj*). Vacsorakor a legolcsóbb tésztára „mindentbele" szósz kerül (*Kilóár*). A covidjárvány idején a szomszéd néni vigyáz a kislányra, mert neki van internete. A digitális oktatás alatt egy olyan mobiltelefonon keresztül tanul, amin folyton szakadozik a hang (*Távol*). A szülők szeretnék, ha a kislányuk jól tanulna, hogy többre vigye, mint ők. Az osztályfőnök, Ica néni szerint matekzseni (*Jós*), amúgy sokat rajzol (*Félsz*), olvas (*Rend)* és álmodozik (*Átjáró*). Az anya szorong, ha a kislánya beteg, mert akkor a táppénzből nem tudnak megélni. Az apa lottózik, és sorsjegyeket vesz, az anya spórol. (*Bezzeg*) Az anya az új munkahelynek köszönhetően több pénzt keres, mint az apa, de mindig fáradt (*Családfőnök*). A nehézségek ellenére „minden jóra fordul". Lesz bicikli, persze használt (*Paripa*). Apának lesz új, jobban fizető munkahelye (*Életrajz*). Lesz kistesó, lesznek új barátok, és a gyerek még egy sakkversenyt is megnyer (*Barát, Ráadásul*). Akár a mesében.

„Legjobban azokat a meséket szeretem, / ahol a szegény emberek boldogok lesznek a végén, / mint Dzsoni meg Árnika." (*Mese*) Csakhogy sem a népmesék szegény embere, sem Szegény Dzsoni nem szegény, hanem olyan, aki nem ragaszkodik semmihez, nem halmoz fel javakat, nem vásárol, mert gazdagsága az élményeiben, a szabadságában és a pénztől független boldogságában rejlik. Valójában a népmesék, de még Lázár Ervin meséje sem a nincstelenségről, az árvaságról vagy a kirekesztettségről szól, hanem éppen arról, hogy a boldogulás független a szegénységtől, magától a pénztől. Mintha a boldogság valami valóságon túli, metafizikai létező lenne. A valóságban azonban ez nincs így. A gyermek valóságában sem. Mert ha nincs pénz, akkor nincs „piros paripa" és kistesó sem. Mert ha nincs megélhetést biztosító munkahely, akkor nincs békés családi együttlét, és nincs egymásra fordított idő. Ha otthon veszekedés és idegeskedés van, akkor nehéz sikereket elérni a tanulásban. Ha nincs magabiztos felnőtt, aki megvédi a kiközösített tanulót, akkor barátságok sincsenek. Figyelni kell tehát arra a „kevésre", a másikra, a család biztonságára – okosan és szépen. Mert ha mindez nincs, akkor mosoly sincs, pedig az anyának „az én mosolyom / jelenti a szabadidőt. / Ha sokszor nevetek, / anya egészen szabadnak érezheti magát. (…) Ha felnőtt leszek, elviszem őket / a tengerpartra, és végig mosolygok majd, / hogy anyának minden szabadidő legyen". (*Tenger*)

Biztos, hogy Boldog Zoltánnak valamikor majd sok szabadideje lesz.

ÉG ÉS FÖLD KÖZÖTT

Kiss Ottó: Ég Bolt. *Móra Kiadó, Bp., 2023*

Az idén hatvanéves Kiss Ottó legújabb könyve a „svéd típusú" verseket tartalmazó műveinek sorát gyarapítja. Jelen recenziónak nem tárgya ezen kötetek (*Csillagszedő Mária*, 2004, *Emese almája,* 2006, *A nagypapa távcsöve,* 2010, *Ne félj, apa! – Nagy kislánykönyv,* 2016) versei közötti tematikus és szerkezeti kapcsolatok feltárása, sem a művek hatástörténete, pusztán az *Ég Bolt* szerkesztettségére és tematikus rendjére, illetve a szövegek poétikai és retorikai teljesítményére koncentrál. Az a tény, hogy a szerző legsikeresebb könyvének, a *Csillagszedő Mária*nak színes rajzokkal illusztrált újrakiadásával együtt jelentkezik az új kötet, jelzi, hogy ünnepel a szerző. És poétikusan, pontosan, szépen teszi: *Versek ég alatt, föld felett* – szól az alcím. Mintha az *Ég Bolt*ban a már nem gyerek, de még mindig gyerek – kiskamaszi hangon megszólaló – Mária jelenne meg, aki nem más, mint a kamaszálarc mögé áttetszően rejtőző Kiss Ottó. A versben bujkáló költő a játékos komolyság modalitásával tesz egy-két hátralépést („Ha az időutazás lehetséges, / akkor már feltalálták"), hogy egyszerre érzékeljen múltat és jövőt, és az olvasóval együtt rátekinthessen soha fel nem növő önmagára, számot vessen hitével és mindazokkal az értékekkel, amelyek az örökké nyitva tartó Ég Boltban kaphatók: „Például vigasz, áldás / vagy megbocsátás." Mert végső soron „az igazi értelem a szeretet. Ha mégsem, /akkor nincs értelme a világegyetemnek."

A recenzált és az említett kötetek közös sajátosságait azért érdemes górcső alá venni, mert nem egyszeri eljárásról van szó, hanem könyveken átívelő tudatos költői választásról, a világértés szokatlannak tűnő útjának permanens kidolgozásáról. Mind a négy kötetre jellemző egy gyermekinek konstruált nézőpont, amelyben a konvencionális, szabálykövető, felnőttnek tételezett világértelmezés megkérdőjeleződik, és különleges, más perspektívából érzékelhető tapasztalatok születnek. A szabadvers formában íródó, prózaszerű, élőbeszédet imitáló versek a gyermekhangú beszélő pszichés állapotát és folyamatait különböző retorikai eszközökkel közvetlenül, empatikusan tárják fel. A versek beszélőjére egyszerre jellemző a szomorúság és a derű, a humor – helyenként irónia – és a bölcseleti mélység.

Az *Ég Bolt*ban a gyerekmaszk helyett – vagy inkább azon túl – egy kiskamasz álarcában zökkenti ki a versbeszélő a felnőttvilág megszokott rendjét. A „Van bennem egy lépcső" kezdő sorú vers pozicionálja a nyelvileg is érzékelhetővé tett őszinte beszédet, amely egyértelműségével költői, és csak Petri György metaforájához (a lépcső a „körülírt zuhanás") mérhető. Egyaránt figyelmes és kíméletlen őszinteség, pengeéles csattanó, a „komoly" világkép törvényszerűségeinek kamaszhangú felfejtése, és az eddigieknél nyíltabb teológiai érdeklődés jellemzi a megszólalásokat. Néha a végletekig egyszerű fogalmazásmód a gondolatritmus szabályait és szabálytalanságait követve etikai („A tenyér se nem rossz, se nem jó. Csak egy tenyér. / Te döntöd el, hogy mire használod. / Ha megütsz vele, akkor rossz leszek, / ha megsimogatsz, akkor pedig jó") és ontológiai alapkérdéseket („Isten azért nem / teremtette / tökéletesre a világot, / mert akkor önmagát / teremtette volna meg, / és rajta kívül nem / volna most semmi") prezentál.

A „Tanultuk mértanból" kezdő sorú vers tételszerű állítása szerint „a pontnak nincs kiterjedése". A pont lényegében egy helyet jelöl, amelynek kiterjedése nulla dimenziós, és mérete is minden irányban nulla. A matematika tudománya szerint azonban ez csak értelmezés és nem definíció, mert a pont fogalma mindenki számára különbözőképpen jelenhet meg. Az ebből való következtetés, hogy a pont nem létezik, logikailag helytelen, ezért a további

következtetések („hogy később az egész mértant ebből a / nem létező pontból hozzuk majd létre: / a vonalat, az egyenest, a négyzetet, / a téglalapot, a háromszöget, de még a kört is") sem helytállóak. A *creatio ex nihilo* elvének játékos bizonyítása, miszerint az ember a matematikában istent játszik, végeredményben egy meghökkentő, de logikailag érvényes megállapítást eredményez: „Pontból leszünk, ponttá leszünk." A matematikának – pontosabban: egy bibliai eredetű szólásban elrejtett mértékegységek prófétai megfejtésének – etikai dimenziója tárul fel az internetes belépési jelszóval kapcsolatos versbeszéd zárlatában: „Azt például nem fogadják el, hogy „MenetekelUfarszin." Kiss Ottó olyan egyszerűen aknázza ki a nyelv játékos természetét, mint ahogy a bibliai nyelv „eljátszik" a maga kinyilatkoztatástermészetével. És úgy töpreng az elmúlás és a halál gondolatán, majd jut el a hit bizonyosságához, mint az a lelkipásztor, aki érti a gyerekek nyelvét: „Most elmagyarázom nektek, / mi a hit" és „Elmegy / dicséri az Urat, / hazajön."

Az *Ég Bolt* verseinek többségénél megfigyelhető egy retorikai eljárássor, miszerint egy tételszerű mondat vagy mondatok után megtörténik ezek variációs kibontása (felsorolások, ismétlések, változatok és visszatérések egy témában – van, mikor csak egy mondat erejéig), majd a vers végére kisebb-nagyobb váltással felgyorsul a szövegtempó, a végén pedig egy meglepőnek vagy meghökkentőnek szánt csattanó zár. „A kör olyan" kezdő sorú vers szerkezete is hasonlóan épül fel, és csattanójában éppen az a meglepő, hogy nincs semmi meglepő: nem számít, hogy ki milyen, mert „az ember / akkor is ember." A „Minden után van valami" kezdő sorú darabban pár sor után pörög fel a tempó, majd a csattanó mindent visz: „A halál után a spenót!" van. És előfordul, amikor csak egy-két sor épít világot. Sorjáznak a szentenciák és közhelyek igazságtartalmának bátor kimondásai: „Vajon ki szereti jobban a virágot? / Aki öntözi, hogy sokáig éljen, / vagy aki vázába teszi, / hogy gyönyörködjön benne?" és „Minden választásod / a többi lehetőséged kizárása. / Így járod az utad, / mindig csak az egyik lapjára lépve / a kockaköveknek." A szerelmi vallomás olyan egyszerű, mint az egyszeregy, és olyan grammatikai tisztaságú, mint az egyszerű szerkezetű mondat: „Holnap délutánra elhívtam. / Annát a moziba." A szavak azonosalakúságával való játék („Tudjátok, hogy melyik a legszebb nem? /Az igen") pedig már-már zavarba ejtő.

A versek címnélkülisége, illetve a motívumok és témák előre- és visszautaló hálózata azt jelzi, hogy – miközben önállóan is helytállnak – a szövegek egységes narratívát alkotnak. Van család (apa, anya és egy keresztapa), van ház és autó. A fiú iskolába jár, van matekóra és internet, udvarolgat egy lánynak, akit Annának hívnak, és akiről sokat álmodik. Amikor a fiú beteg, a lány meglátogatja a kórházban, de végül a család elköltözik, hogy könnyebben meg tudják oldani az utókezelést. Egy kiskamasz súlyos betegséget átélve („Miután a szüleim / beszéltek az orvossal"), közel a halálhoz pozíciójából („Ugye, apa, / a meghalás / elmúlik?") figyeli és értelmezi saját felnövésstációit. Beszél teremtésről, a semmiről, a mindenről, a hitről és az első szerelemről („Ma az iskolaudvaron / megismerkedtem Annával. […] Azóta Anna ki-be járkál rajtam, / mintha én lennék a kapu.") Bőkezűen informál a családról, keresztapáról, a lovaglásról, a nyaralásról, az emlékekről, szabad akaratról, a túlvilágról, az Istenről és a szeretetről. És eljut egy gyönyörű önmegszólításig: „Ugyanolyan vagy, mint az ég. (…) Kitisztulsz, mint az ég." De a Jézus hegyi beszédét megidéző utolsó sorból elmarad, hogy akik sírnak és megvigasztaltatnak, azok boldogok-e. Az életbölcsességek hálózata folyamatos reflexióra készteti olvasót: hogy is volt ez gyermekként, kamaszként, és hogy is vagyok vele most? Boldog volt-e a gyermek- és kamaszkor?

„Az új házunk kertjében / van egy hatalmas domb. / Iskola után mindig felszaladok a tetejére, / Leülök a fűre, összekulcsolom a kezem a térdemen, / és csak nézek lefelé a múltba / vagy felfelé, a jövőbe. / Szeretek így ücsörögni / az ég alatt, a föld felett." A kötet záró verse messzire vezet: múltidézés és jövőbe csúszás – annak a bizonyos perspektívának a rögzítése, ahonnan látni az eget és a földet, ahonnan talán belátható nemcsak Kiss Ottó gyerekirodalmi munkássága, hanem az egész életmű.

SZERZŐINK

ÁFRA JÁNOS (Hajdúböszörmény, 1987): költő, szerkesztő, kritikus. Legutóbbi verseskötete: *Omlás* (2023).

ÁGH ISTVÁN (Felsőiszkáz, 1938): költő, író, műfordító. Legutóbbi könyve: *Rekviem* (2023).

ANDRÉ FERENC (Csíkszereda, 1992): költő, slammer, műfordító, szerkesztő, irodalomszervező. Legutóbbi könyve: *Kepler horoszkópírás közben letér a pályájáról* (2023).

BALÁSSY FANNI (Gyula, 1998): költő, író, műfordító. Kötete: *Bocs, hogy élek* (2023).

BÁNKI ÉVA (Nagykanizsa, 1966): író, költő, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve: *Petőfi-vírus* (2023).

BENE ZOLTÁN (Kecskemét, 1973): író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Teremt, és* (2022).

BIRÓ ZSOMBOR AURÉL (Bp., 1998): író, forgatókönyvíró.

BOLDOG ZOLTÁN (Kunágota, 1984): kritikus, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Az olvasás nélküli irodalom* (2023).

BORBÍRÓ BÍBORKA (Békéscsaba, 1999): költő. A Szegedi Tudományegyetem magyar – német nemzetiségi tanár szakos hallgatója.

CSIKI LÁSZLÓ (Sepsiszentgyörgy, 1944 – Bp., 2008): író, elbeszélő, drámaíró, forgatókönyvíró, műfordító.

ENDREY-NAGY ÁGOSTON (Mór, 2002): költő, az ELTE magyar szakos hallgatója.

FEKETE VINCE (Kézdivásárhely, 1965): költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Halálgyakorlatok* (2022).

JUHÁSZ TIBOR (Salgótarján, 1992): költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Amire telik* (2021).

KARÁCSONYI ZSOLT (Arad, 1977): költő, műfordító, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Belső tízezer* (2023).

KISS OTTÓ (Battonya, 1963): író, költő. Legutóbbi kötete: *Ég Bolt* (2023).

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ (Lövéte, 1972): költő, műfordító, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Zákeus fügefája* (2023).

MARKÓ BÉLA (Kézdivásárhely, 1951): költő, író, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Már nem közös* (2023).

MOLNÁR H. MAGOR (Marosvásárhely, 1986): költő, szerkesztő.

NAGY ZALÁN (Marosvásárhely, 2003): költő. A BBTE bölcsészkarának hallgatója.

PAPP ATTILA ZSOLT (Lugos, 1979): költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Az atlantiszi villamos* (2018).

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író, esszéista. Legutóbbi könyve: *A folyó felett – összegyűjtött versek* (2023).

PODMANICZKY SZILÁRD (Cegléd, 1963): író, újságíró. Legutóbbi e-könyve: *A másik ember megértésének diadala* (2020).

SIKLÓDY FERENC (Gyergyószárhegy, 1968): grafikusművész.

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY (Bp., 1958): író. Legutóbbi kötete: *Bitang nyarak* (2023).

SZÉLESI SÁNDOR (Bp., 1969): író, forgatókönyvíró. Legutóbbi regénye: *Négykezes plazmára és energiavetőre II.* (2023).

TOMAJI ATTILA (Bp., 1959): költő, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Folyóhang* (2021).

TOMPA GÁBOR (Marosvásárhely, 1957): költő, színházi rendező. Legutóbbi kötete: *Válogatott versek* (2021).

TURCZI ISTVÁN (Tata, 1957): költő, műfordító, drámaíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Reggelre megöregszünk* (2022).

VÁMOS MIKLÓS (Bp., 1950): író, dramaturg. Legutóbbi könyve: *Teendők halálom után* (2023).

VIDÉKI PÉTER (Szolnok, 1973): kritikus, tanár, drámatanár.

GÖRÖG SZÉPSÉG

AZ ESŐ MEGJELENÉSÉT TÁMOGATJA:

Petőfi Kulturális Ügynökség

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata

ABA-NOVÁK AGORA · SZOLNOK ·

800 FT

9 771419 798000 23003